

ΣΠΥΡΟΣ
ΠΕΤΡΟΥΛΑΚΗΣ
ΣΑΣΜΟΣ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΒΑΣΙΣΜΕΝΟ ΣΕ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

 ΜΙΝΩΑΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Πρόλογος του συγγραφέα

Όταν το 1987 έφτασα στην Κρήτη με μια βαλίτσα στο χέρι, μόλις είκοσι χρονών, δεν είχα την ικανότητα να σκεφτώ πόση δύναμη θα ασκούσε μέσα μου αυτός ο τόπος. Ένας τόπος λουσμένος από αλλιώτικο φως, αλλιώτικη αλμύρα και αγριάδα, που δεν την έβαζε ο νους. Αψάδα της φωτιάς και απαλότητα του μεταξιού μπερδεύονταν μεταξύ τους, δημιουργώντας ένα μοναδικό χαρμάνι. Με αυτό το χαρμάνι θαρρώ πως βαφτίστηκα Κρητικός και όχι από την καταγωγή μου. Με μάγεψαν τα όρη και τα απάτητα φαράγγια τους, με πλάνεψαν οι μυρωδιές, με ξελόγιασαν οι μουσικές. Σε κάθε πάτημα ξεφύτρωνε και ένας νέος θεός ή ένας νέος δαίμονας. Χάδι και μαχαίρι, μαντινάδα και μοιρολόι, γέννηση και φονικό. Από το ίδιο χέρι, από το ίδιο στόμα, από το ίδιο σώμα οι αντιθέσεις, που θα ξάφνιαζαν έναν μη μύστη. Από την άκρη της θάλασσας ξεκινάνε και ορθώνονται τα όρη σε έναν τόπο που δεν σου προσφέρει αφειδώ τους κάμπους για να σπείρεις τη ζωή με ευκολία. Χαράκι κοφτερό στο κάθε βήμα, μα όπου βρει τη βολή της η φύση

κάνει θαύματα. Ακόμα και μέσα στις σχισμάδες του βράχου γεννά τη σπανιότητα. Βότανα για το καλό ξεφυτρώνουν ολούθε, ώστε να φέρουν τη δική τους ισορροπία στον τόπο. Χαιρόμουν τα μαθήματα που έπαιρνα από τις σιωπές, τη φιλοξενία και την απλοχεριά των ανθρώπων, απολάμβανα τις νέες γεύσεις και, πλούσιος από την αποδοχή και τη στήριξη που είχα, πορευόμουν κάνοντας τον «ξένο» τόπο δικό μου. Το Ρέθυμνο της καρδιάς μου. Εικόνα αξέχαστη, βαθιά χαραγμένη στη μνήμη, τα απογεύματα. Παιδιά να διασχίζουν τους δρόμους βαστώντας ένα βαλιτσάκι με κάποιο μουσικό όργανο. Ρέθυμνο, η πόλη των τεχνών και των γραμμάτων, άλλωστε. Μέσα σε όλες αυτές τις μαγικές αντιθέσεις που κουβαλάω υπάρχουν δυο ρωγμές· δυο σφαίρες που έσκισαν το κορμί ενός συνανθρώπου μου. Φονικό το οποίο αντίκρισα με τα ίδια μου τα μάτια. Αυτός, μπροστά στη γυναίκα και τα παιδιά του, να πέφτει νεκρός μέσα στον φόβο και τον τρόμο. Έμεινα ακίνητος να κοιτώ την τραγωδία, νικημένος από ένα πελώριο «γιατί». «Βεντέτα, αλλιώς: οικογενειακά» έμαθα την ίδια μέρα το βράδυ. «Η βεντέτα συνεχίζεται...» «Πώς τελειώνει αυτή η κατάρα;» ρώτησα. «Πρέπει να γίνει σασμός [σιαξίματα]» ήταν η απάντηση. Σασμός: η λέξη εύκολα βγαίνει από το στόμα, μα δύσκολα επιτυγχάνεται η πραγματικότητα. Οι ισορροπίες είναι τόσο λεπτές, που τις περισσότερες φορές οι κλωστές σπάνε, γκρεμίζοντας όσους επιχειρούν αυτή τη δύσκολη ακροβασία.

Μια μέρα ένας φέρελπις αθλητής μου, ο μικρός Μάνος, έπαψε να έρχεται στην προπόνηση. Δεν τον ξαναείδα ποτέ. Μέσα σε ένα βράδυ η οικογένειά του εγκατέλειψε το σπίτι, την παρουσία της, τους ανθρώπους της και αυτοεξορίστη-

καν κάπου – κανείς ως τώρα δεν έχει μάθει πού. Έφυγαν για να γλιτώσουν τα αντίποινα που πιθανώς να επακολουθούσαν μετά τη συνέχιση κάποιας άλλης βεντέτας.

Αυτά τα είκοσι πέντε χρόνια που έζησα στην Κρήτη, άκουσα να γίνεται λόγος για πολλές βεντέτες που συνεχίζονταν και για άλλες που έκλειναν. Και στις δύο περιπτώσεις έμεναν πίσω άνθρωποι που είχαν χάσει τη ζωή τους. Άνθρωποι που την ίδια μέρα μπορεί να είχαν καθίσει στο ίδιο τραπέζι, να είχαν μοιραστεί από την ίδια κανάτα κρασί και να είχαν τραγουδήσει το ίδιο τραγούδι. Στον άγραφο «νόμο του αίματος» στηρίζεται η βεντέτα στην Κρήτη και συναντάται από τα αρχαία χρόνια. Σήμερα εξακολουθεί να επιβιώνει ως μία από τις πιο χαρακτηριστικές εκδηλώσεις της τοπικής ιδιαιτερότητας, έχοντας ουσιαστικά τη μορφή εθίμου. Κίνητρα για να ξεκινήσει αυτός ο σπαραγμός μεταξύ δύο οικογενειών στην Κρήτη είναι η υπεράσπιση της υπόληψης, της ατομικής και, κατά συνέπεια, της οικογενειακής τιμής, που ακολουθεί οποιουδήποτε είδους προσβολή. Η πρώτη δολοφονία που ξεκινά μια βεντέτα μπορεί να κρύβει από πίσω της πολύ ασήμαντα αίτια. Το αποτέλεσμα της όμως εθιμικά μπορεί να είναι η έναρξη των «οικογενειακών». Πρόκειται για καταστάσεις που ποτίζουν επί ολόκληρες γενιές με μίσος τις εμπλεκόμενες οικογένειες και οδηγούν σε έναν ατέρμονα κοχλία αντεκδίκησης, με θύματα ανθρώπους των οποίων το σφάλμα δεν είναι άλλο παρά μόνο το επώνυμό τους. Ωστόσο, όσο ξαφνικά μπορεί να ανοίξει ο ασκός του Αιόλου άλλο τόσο ξαφνικά μπορεί και να κλείσει, αρκεί να βρεθούν οι κατάλληλοι άνθρωποι που θα επιφέρουν τον σασμό.

Το παρόν βιβλίο αφιερώνεται επίσης στους ανθρώπους που μου «δίδαξαν» την κρυφή Κρήτη: τον Νικόλα Αρτεμάκη, τον Νίκο Αντουράκη, τον Γρηγόρη Καρουζάκη, τον Βασίλη Βασιλάκη και όλους εκείνους που με τον δικό τους τρόπο με έπιασαν από το χέρι και μου φανέρωσαν τα «αφανέρωτα».

Ρέθυμνο, τέλη καλοκαιριού 1992.

Ξαναγυρίζω. Δεν είχα άλλη επιλογή.

Πάντα θα ξαναγυρίζω.

*Δεν είναι απλά ένας τόπος όπου πηγαίνεις,
αλλά απ' όπου επιστρέφεις.*

Με τα μάτια γεμάτα ουρανό.

*Μόνο ουρανό. Τίποτ' άλλο από έναν βαθύ,
καταγάλανο και καθαρό ουρανό.*

*Και κατάλαβα πως αυτός ο ίδιος ο ουρανός,
θα μ' ακολουθούσε για πάντα.*

Στίχοι/Μουσική: Γιώργος Σταυριανός

Αφήγηση: Κάτια Δανδουλάκη

Το μυθιστόρημα στηρίζεται σε πραγματικά γεγονότα που σχετίζονται με βεντέτες οι οποίες ξεκίνησαν στην Κρήτη. Για ευνόητους λόγους, έχουν γίνει αλλαγές στις λεπτομέρειες κάποιων περιστατικών και χαρακτήρων, καθώς και στις ονομασίες των χωριών, που τοποθετήθηκαν τυχαία στον χάρτη, ενώ κάποιοι ήρωές μου είναι πλάσματα της φαντασίας μου, για να εξυπηρετηθεί η οικονομία της αφήγησης.

Μέσα Ποριά επαρχίας Αμαρίου Ρεθύμνου Σάββατο 5 Ιουλίου

Ένα απαλό αγέρι βαφτισμένο στην αλμύρα της θάλασσας ανακατευόταν μ' εκείνο που κατέβαζε το φαράγγι από τον νότο. Γλυκό σκοτάδι, μελωμένο από το χάδι του φεγγαριού, άγγιζε απαλά τα πουλιά να ξυπνήσουν από τις φωλιές τους, να βγουν στα κλαδιά για να καλωσορίσουν την πρώτη πορφύρα του ήλιου. Μυρωδιά γης και ανθρώπων έστελνε το προμήνυμα της μέρας. Κι ας ήταν ακόμη σκοτάδι στον ουρανό.

«Έλα, σήκω, άντε, αντράκι μου. Σήκω, κι ο πατέρας σου σε περιμένει όξω. Πέρασε η ώρα, άντε...» Η Βασιλική σκουντούσε απαλά τον γιο της τον Νικηφόρο, που δεν έλεγε να ανοίξει τα μάτια του. Τον δικαιολογούσε όμως μέσα της. Δεκατριών χρονών αγόρι ήταν, αμούστακο ακόμη και αδύναμο για να ξυπνά από τις πέντε το πρωί και τον λυπόταν που τον σήκωνε μες στη μαύρη νύχτα.

Όμως εκείνος ήταν που επέμενε αποβραδής: «Να με σηκώσεις, μάνα, να πάω με τον πατέρα στα πρόβατα. Θα έρ-

θει και ο Μανόλης μαζί μας να του βοηθήσουμε στις δουλειές κι απόεις* να παίξουμε στο βουνό».

Η κόρνα του αυτοκινήτου ακούστηκε κοφτή και απειλητική. Ο πατέρας του απέξω ανυπομονούσε να φύγει, να ξεκινήσει τη μέρα του. Κάποιες δουλειές αρχίζουν προτού ακόμη ξεμυτίσει ο ήλιος, με την πρωινή δροσιά να καρτερά πάνω στα φύλλα.

«Άντε, για θα ξεσηκώσει όλη τη γειτονιά. Είναι και το Μανολάκι όξω. Τον άκουσα να μιλά με τον πατέρα σου...» είπε η Βασιλική, που δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει την πρότασή της, μια και ο Νικηφόρος πετάχτηκε σαν αίλουρος από τα σεντόνια του. Ο γιος της έκανε παρέα με πολλά παιδιά, μα με τον Μανόλη Αγγελάκη ήταν αχώριστοι. Ίδια ηλικία, ίδια χούγια, όλα ίδια.

«Πες του πατέρα να περιμένει... πάω, πάω!» φώναξε στη μάνα του, ενώ έσπευσε να φορέσει άρον άρον τα χοντρά παπούτσια του βουνού.

«Θα του πω. Μόνο πάρε από το τραπέζι να φας. Σου 'χω ετοιμάσει μερικά πιτάκια. Πάρε να δώσεις και του Μανόλη» είπε εκείνη και κίνησε βιαστικά για την αυλή.

«Πού 'ντονε, μωρέ συ Βασιλική;» τη ρώτησε με ανυπομονησία ο Στεφανής, ο άντρας της, καθώς την αντίκρισε να πλησιάζει. Εντούτοις εκείνη, αντί να του απαντήσει, του έγνεψε με το χέρι της να περιμένει λίγο και ξανακοίταξε προς την ανοιχτή πόρτα.

«Άντε, κοπελάκι μου, και ο πατέρας σου βιάζεται» του σιγοφώναξε, περισσότερο για να καλμάρει τον άντρα της,

---

* Απόεις: κατόπιν, αργότερα.

παρά για να τον κάνει να βιαστεί. Ο Στεφανής ξεφύσησε από αδημονία και άναψε το τσιγάρο που κρεμόταν στα χείλη του χτυπώντας ρυθμικά το χέρι στο τιμόνι.

«Καλημέρα, θεία» χαιρέτησε τη Βασιλική ο φίλος του γιου της, ο Μανόλης. Δεν ήταν θεία του ούτε είχαν κάποια συγγένεια, αλλά οι άτυποι κανόνες ευγένειας στα χωριά επέβαλλαν τη συγκεκριμένη προσφώνηση σε αυτές τις ηλικίες. Αυτό το άγραφο πρωτόκολλο συμπεριφοράς μοιάζει σαν να μεταγγίζεται στις φλέβες των αγοριών και των κοριτσιών στην ενδοχώρα της Κρήτης και συνεχίζεται γενιά τη γενιά, με ήθη και έθιμα που οι ρίζες τους πάνε χρόνια πίσω· σε αντίθεση με τα βόρεια παράλια του νησιού, όπου τα πράγματα είναι κάπως διαφορετικά πια, αφού ο τουρισμός και τα πανεπιστήμια έχουν αλλάξει τις συνήθειες και τις ισορροπίες.

«Καλημέρα, κοπέλι μου. Για πού το βάλατε, μωρέ, πρωί πρωί; Μαλοτήρα* θα μαζώξετε;» τον πείραξε χαμογελώντας, μα και για τον Μανόλη ήταν πολύ νωρίς για χωρατά. Δεν μπήκε καν στον κόπο να χαμογελάσει. Τα μαλλιά του ήταν ανάκατα ακόμη από τα σκεπάσματα του ύπνου.

«Έρχεται;» τη ρώτησε, μα δεν πρόλαβε να ακούσει την απάντησή της, αφού ο φίλος του εμφανίστηκε τρέχοντας.

«Πάμε!» είπε ο Νικηφόρος και βούτηξε σαν αγριόγατος στην καρότσα του αγροτικού αυτοκινήτου του πατέρα του.

«Πήρες την μπάλα;» τον ρώτησε ο Μανόλης συνωμο-

---

* Μαλοτήρα: το κρητικό τσάι του βουνού είναι συνηθισμένο πρωινό ρόφημα των κατοίκων της δυτικής Κρήτης και θεωρούνταν ανέκαθεν φαρμακευτικό βότανο.

τικά και μ' ένα σάλτο βρέθηκε κι εκείνος δίπλα του. Αγρίμια στην καρδιά, αγρίμια και στο κορμί τα δυο κοπέλια της Κρήτης, έτοιμα να πιάσουν τη ζωή και να τη στύψουν σαν ώριμο φρούτο.

«Ναι...» ψιθύρισε ο Νικηφόρος και χτύπησε το καπό του αυτοκινήτου δίνοντας σήμα στον πατέρα του να ξεκινήσει.

«Ωραία. Μόνο “ντε” που δε μου 'πες, να ξεκινήσω σαν το γάιδαρο» γκρίνιαξε ο Στεφανής κι έλυσε το χειρόφρενο για να φύγουν. Σήκωσε το χέρι για να αποχαιρετήσει τη γυναίκα του, όμως εκείνη πλησίασε στο ανοιχτό παράθυρο.

Έχωσε το κεφάλι της μέσα, του έδωσε ένα φιλί γεμάτο γλύκα και με μάτια που έλαμπαν του ψιθύρισε: «Σ' αγαπώ. Να 'χεις το νου σου». Έπειτα έκανε δυο βήματα και στάθηκε στην εξώπορτα του σπιτιού.

Ο Στεφανής ένωσε γαλήνη στην ψυχή του. Το χρειαζόταν αυτό το φιλί. Έχωσε το τσιγάρο στο στόμα του και πάτησε γκάζι για να ξεκινήσει η μέρα.

Η Βασιλική έκανε να διαμαρτυρηθεί μόλις είδε τον γιο της διατεθειμένο να πάει ως τη μαδάρα πάνω στην καρότσα του αγροτικού, μέσα στην πρωινή δροσιά, όμως γνώριζε καλά ότι θα έχανε τα λόγια της. Είχε αγκαλιάσει με τα χέρια της το λυγρό της κορμί που ανατρίχιαζε και έτρεμε από την υγρασία, κοιτάζοντας συγχρόνως το αυτοκίνητο που έβγαινε στον δρόμο.

«Στο καλό» μουρμούρισε μια ευχή και έκανε τον σταυρό της για να ξεκινήσει καλά η μέρα. Τα τελευταία γεγονότα στο πανηγύρι τούς είχαν γεμίσει ένταση και ήλπιζε ότι σε μερικές ημέρες τα πράγματα θα ηρεμούσαν και θα

έπαιρναν καλύτερη τροπή. Θα μαλάκωναν. «Δώσε, Παναγία μου». Έμεινε στο πρωινό αγιάζι και τους κοίταζε να ξεμακραίνουν, ώσπου τα φώτα του αυτοκινήτου έπαψαν να φωτίζουν τους ασβεστωμένους τοίχους του χωριού.

Κόντευε δέκα το πρωί. Τα λέρια,* κρεμασμένα στους λαιμούς των ζώων, κουδούνιζαν χαρμόσυνα σαν τις καμπάνες της Ανάστασης, ταραάζοντας την ηρεμία του άγριου τοπίου. Οι μυρωδιές του βουνού ξεχύνονταν με τους δικούς τους αργούς ρυθμούς παλεύοντας να σαγηνεύσουν και να εισχωρήσουν στις αισθήσεις. Ένα γεράκι ισορροπούσε στα θερμά και στα ψυχρά ρεύματα του αέρα, θυμίζοντας ατρόμητο ακροβάτη. Μετά από λίγο εφόρμησε με ιλιγγιώδη ταχύτητα προς το θύμα του.

Ο ήλιος είχε δώσει πάνω στα ρεθυμνιώτικα όρη και πάλευε να ζεστάνει και να πυρώσει την πέτρα, την ώρα που ο Στεφανής, έχοντας τελειώσει τις πρωινές εργασίες του με τις αίγες και τα πρόβατα, ξεκουραζόταν κάτω από τη σκιά ενός κατσιασμένου πρίνου. Ο καφές που είχε κουβαλήσει μέσα σε ένα πλαστικό μπουκαλάκι από το σπίτι ως εκεί πάνω είχε τελειώσει εδώ και ώρα. Και τι δεν θα 'δινε για να είχε μια δυο γουλιές ακόμα. Άναψε τσιγάρο από συνήθεια, τράβηξε μια γερή ρουφηξιά και κοίταξε πέρα. Τα δυο αγόρια έπαιζαν με την μπάλα τους ανέμελα. Φώναζαν και γελούσαν δυνατά. Πότε πότε τους ξέφευγε και καμιά βρισιά και τότε γύριζαν να δουν αν τους είχε ακούσει, όμως εκείνος έκανε πως είχε τάχα το βλέμμα του πέρα μακριά,

---

* Λέρια: κουδούνια ζώων.

στα πίσω όρη. Αναστέναξε δυνατά και ένα σημάδι πόνου και αγανάκτησης εμφανίστηκε στο πρόσωπό του. Το μυαλό του γύριζε ξανά και ξανά σε όλα όσα είχαν συμβεί στο πανηγύρι του χωριού. Τι κι αν είχαν περάσει δυο μέρες – η ταραχή του ήταν μεγάλη. Έσφιξε τις γροθιές, όμως τα μάτια του γαλήνεψαν σαν κοίταξε το παλικάρι του, τον Νικηφόρο, που όσο μεγάλωνε τόσο περισσότερο του έμοιαζε. Χαμογέλασε γεμάτος ελπίδα και κούνησε το κεφάλι. «Χαλάλι, όλα χαλάλι ντου» μονολόγησε μετανιωμένος για τις άσχημες σκέψεις που είχε επιτρέψει στον εαυτό του να κάνει. Τον καμάρωνε για τη συμπεριφορά του, για την αφοσίωσή του σε ό,τι καταπιανόταν και πίστευε ότι θα του έπαιρνε τα θετικά και θα απαρνιόταν τα αρνητικά του. Έσκασε άλλο ένα χαμόγελο. «Νικηφόρε μου...» ψέλλισε. Λίγες στιγμές αργότερα, ο γιος του κλότσησε την μπάλα με δύναμη κι εκείνη πήρε να κατρακυλά με φόρα στην κακοτράχαλη πλαγιά.

---

* Εδά: τώρα.

ΣΑΣΜΌΣ

Ο άντρας σηκώνει το χέρι του και σημαδεύει. Οι επτά πυροβολισμοί που ακούγονται ωχριούν μπροστά στην κραυγή του παιδιού: «Πατέρα...». Αλήθεια ή πλάνη; Τυχαίο γεγονός ή βεντέτα; Οι καταστάσεις περιπλέκονται και παίρνουν ανεξέλεγκτη τροπή.

Ακολουθεί δεύτερος θάνατος – αυτήν τη φορά μια γυναίκα. «Τις γυναίκες και τα κοπέλια δεν τα σκοτώνουν. Αλλού να ψάξετε για τον φονιά. Όχι στη βεντέτα...» Τα λόγια των μυστών ακούγονται ουτοπικά.

«Πάρε την κοπελιά μας και αλαργέψετε αμέσως από την Κρήτη. Δεν θα αργήσει να γίνει κι άλλο κακό. Φύγετε...» Μια μάνα μαζί με την κόρη της, εν μία νυκτί, εξαφανίζονται από προσώπου γης. Ένα κλειδί μένει κρεμασμένο στην πρόκα του τοίχου και μια μαντινάδα στέκει ατελείωτη.

Όρη και θάλασσες, τραγούδια και κατάρες, οργή και χάδι. Μέσα στις αντιθέσεις της φωτιάς, οι άνθρωποι χτίζουν τα όνειρά τους. Ωστόσο, η θέληση και το πάθος δεν αρκούν. Τα πάντα μπορούν να ανατραπούν ακαριαία.

Ένας ατέρμονος κύκλος αίματος συνεχίζεται και η παλιά βεντέτα, σαν εφιάλτης, σκορπά τον τρόπο ανάμεσα σε δυο χωριά της Κρήτης. Οι λέξεις ποτέ δεν είχαν αρκετή δύναμη για να περιγράψουν τόσο ακραία συναισθήματα. Τι θα μπορούσε να επιφέρει τη συμφιλίωση, τον πολυπόθητο Σασμό;